

Fremtid og håp.

Nyttårsrefleksjoner 2019

«Den lyse framtida høyrer fortida til. Dagens framtid er mørk, og ho rykkjer stadig nærmare». Det er NRKs litteraturanmelder Marta Norheim som løfter frem dette som en av fire trender i det norske litteraturåret 2018. Tendenser i vårt eget samfunn som peker mot miljøsammenbrudd, krig og umenneskeliggjøring blir gitt en litterær form til ettertanke, rystelse eller avvisning.

Torsdag i denne uke var det premiere på Leo Ajkics serie «Uro» på NRK 1. Han belyser forhold som gjør folk i Norge urolige for fremtiden. Den første episoden handlet om folks uro knyttet til det noen opplever som en betydelig innvandring.

Denne uroen for fremtiden gjenfinner vi i den nasjonale Ungdataundersøkelsen. Samtlige ungdommer i ungdomsskole og videregående deltar i undersøkelsen med en svarprosent på over 80. Resultatet gir derfor et meget godt bilde av unges livsfølelse. Undersøkelsen viser at en av tre gutter og hver annen jente har opplevd så mye press den siste uken at de har hatt problemer med å takle det. 1/3 på ungdomsskolen og nesten halvparten på videregående opplever at «alt er et slit» og «bekymrer seg mye». Og det er mellom 30 og 35% som svarer at de ikke ser for seg en lykkelig fremtid.

I forskernes oppsummering heter det:

«Omfanget av selvrapporterte fysiske og psykiske helseplager fortsetter å øke. Økningen er markant og gjelder både gutter og jenter og elever på ungdomsskolen og videregående. Det er mindre framtidsoptimisme. Andelen som tror at de aldri vil bli arbeidsledige har gått markert ned de siste årene, og færre enn før tror de kommer til å leve et godt og lykkelig liv».

Gjennomgangen vi gjør av Ungdataundersøkelsene i kommunene i Borg bispedømme i forbindelse med visitaser bekrefter i all hovedsak disse nasjonale resultatene.

Leo Ajkic har utvilsomt rett i at dersom vi graver oss ned i utfordringer og problemer og ikke omtaler og diskuterer dem, vokser de. Noen vil hevde at det ikke har vært mulig å diskutere utfordringer knyttet til innvandring og tilstedeværelse av synlige, religiøse minoriteter i Norge. Andre av oss mener nok det er en større utfordring at det er lite toleranse i det offentlige rom for et selvkritisk oppgjør med tradisjonelle norske holdninger og handlinger mot annerledes troende og folk med annen kultur. Vi opplever for eksempel at positive fortellinger om islams betydning for vitenskap og filosofi sjelden formidles.

Når Den norske kirke blir stemplet som en sentral aktør de siste 30 årene for å hindre religiøs konflikt i møte med islam - , er det en anerkjennelse – selv om professor Terje Tvedts skarpe kritikk av Den norske kirke nok ikke hadde anerkjennelse som intensjon. Den respons som Dialogforum Østfold får både lokalt og nasjonalt, og de mange tiltakene som skaper møteplasser mellom muslimer og kristne lokalt i vårt bispedømme, er viktige motfortellinger. Det er slettes ikke slik – som noen prøver å piske opp et inntrykk av - at det er en uoverstigelig sivilisatorisk konflikt mellom islam og Europa.

Også betydningsfulle innvandrere i Norge er sterkt underkommunisert i offentligheten. Det er ikke mange som vet hvem Farouk al-Kasim er. Men han er irakeren som kom til Norge gjennom det vi dag vil kalle familiegjenforening og ble ansatt i Industridepartementet i 1968. Han fikk ansvaret for å utvikle regelverket for norsk olje- og gassproduksjon og skrev den første stortingsmeldingen om norsk oljeforvaltning. I det norske oljemiljøet gis han æren for at fellesskapet fikk sikret verdier som vanligvis de internasjonale selskapene stikker av med. «Kanskje den største verdiskaperen Norge har hatt», ifølge tidligere direktør i Statoil, Willy Olsen. Det var Financial Times som i 2009 gjorde en bredere offentlighet i Norge oppmerksom på ham, og i 2012 ble han slått til ridder i 1. klasse av St. Olavs orden.

Uavhengig av hvordan vi vurderer de endringer flyktninger og innvandrere fører med seg i lokalsamfunn og nasjon, er det i alle fall ingen tvil om at den økte fremtidsuroen norske ungdommer gir uttrykk for, ikke kan knyttes til innvandring og innvandrere.

Det er høyst sannsynlig at den pågående og akselererende klimakrisen øker fremtidsuroen blant mange unge. Jeg kjenner det igjen fra min generasjons store fremtidsfrykt som ble formet av tilfluktsrom, øvelser ved atomangrep og konkrete og reelle trusler om en alt utslettende krig, ikke minst under Cuba-krisen. Dette er ingen fordomsfull eller irrasjonell uro, men bekreftes av hard vitenskap og menneskelig erfaringer fra hele kloden. FNs generalsekretær António Guterres satte under klimatoppmøtet i Katowice i desember ord på dette: «Jeg vil ikke at barnebarna mine eller noen andre skal lide under konsekvensene av våre feilgrep. De kommer ikke til å tilgi oss hvis ukontrollerte og løpske klimaendringer blir vår arv til dem». Skribent Ida Jackson, 31 år, sier det slik i Dagbladet rett før jul i år: ««Klimakrisa, den tingen som vekker meg med panikkangst som jeg helt har gitt opp at vi får fikset» (22.12.18).

Ingen må tro at ikke ungdom får med seg at ledende politikere, først og fremst i USA, men også noen få i Norge, benekter klimaendringenes realitet - og i alle fall at de har noe med menneskelig adferd å gjøre. I stedet for å berolige folk, kommuniserer dette at klimaendringene er umulig å gjøre noe med for mennesker. Et slikt budskap skaper apati og håpløshet.

Borg bispedømmeråd har i 2018 opplevd stor folkelig respons på prosjektet «Håpets katedral». Prosjektet, som er en del av Borg bispedømmes 50-årsmarkering i 2019,

uttrykker at vi sammen kan gjøre noe med en annen miljøutfordring, nemlig plasten i havet. Ved å gjøre ødeleggelse om til kunst og ramme for refleksjon og selvransakelse, oppfatter folk at apati og frykt kan overvinnes og gi håp og fremtid. At 80% av menighetene i Borg bispedømme har forpliktet seg til å være grønne menigheter, uttrykker også viljen til å overvinne handlingslammelse og heller bidra til en positiv utvikling.

De store spørsmålene knyttet til innvandring og klimakrisen er vesentlige for å forstå folks uro. Men for norske ungdommer er nok oppfatningen av press og slit i hverdagen det som bekymrer mest. Mye tyder på at forestillingen om at det er mulig å leve «perfekte» liv på alle livets områder - en oppfatning som gis næring gjennom sosiale medier, glansbildeserier og medieskapt helter som får til alt - er viktige stressfaktorer for ungdom. Gapet mellom den drømte virkelighet og den faktiske hverdagen blir for stort. Avstanden mellom hvordan en faktisk er og de idealbilder som presenteres om utseende, materielle goder og prestasjoner, skriker mot jenter og gutter i en sårbar og formativ alder - hver eneste dag. De som er annerledes enten det gjelder funksjonsevne, religion, skoleprestasjoner eller lever i lavinntektsfamilier blir i økende grad ekskludert og henvist til et liv i utenforskap. Vi er i ferd med å utvikle en kultur som er dominert av de som oppfatter seg som plettfrie, og dette blir stimulert frem av storsamfunnet som kulturbærende.

I det norske samfunn har «de andre» aldri vært møtt med stor toleranse. Denne arven begrenser også i dag vår evne til å inkludere de som er annerledes. Rita Abrahamsen, styreleder i Det jødiske samfunnet i Trondheim sier det slik: «Joda, det er helt greit at det bor jøder i Norge så lenge de er jøder slik som vi vil at de skal være. Hvis ikke er det bare å flytte». Etter 2018 er vi nødt til å ta inn over oss at abortdebatt, negativ omtale av økte budsjettposter til mennesker med nedsatt funksjonsevne, karakteristikk av religiøse og etniske minoriteter og skrekkscenarier om den såkalte eldrebølgen ikke bare er et sakskompleks, budsjettpost eller lovformulering. Først og fremst handler det om mennesker som opplever språkbruken blant politikere og andre i det offentlige rom, som svært belastende. Det må aldri bli oppfattet som rasjonelt å diskriminere, selv om det måtte ha en samfunnsøkonomisk begrunnelse.

I dette perspektivet er Stortingets vedtak om å etablere «Kommissjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (sannhets- og forsoningskommissjonen)», et håpsteget.

Oppdraget for kommissjonen er å kartlegge «norske myndigheters fornorskingspolitikk overfor samer og kvener/norskfinner, og de konsekvensene denne politikken har hatt for enkeltindivider og grupper og for forholdet mellom majoritetsbefolkningen og kvener/norskfinner og samer. Kommissjonen skal først og fremst kartlegge fornorskingspolitikkenes konsekvenser for samers og kveners/norskfinners mulighet for bruk og praktisering av eget språk, egen kultur og tradisjonelle næringsveier. I sammenheng med dette skal kommissjonen også undersøke fornorskingspolitikkenes

konsekvenser i majoritetsbefolkningen i form av diskriminering og utbredelse av fordommer rettet mot samer og kvener/norskfinner».

Kommisjonens arbeid skal være ferdig i 2022 og skal behandle tiden fra rundt 1800 og frem til i dag. Vi vet allerede at det kommer til å bli dokumentert store tragedier og overgrep, med katastrofale følger for kultur og personers helse og selvbilde. En betydelig del av dette mørke bildet er hvordan den norske majoritetsbefolkningens adferd og talemåte har bidratt til å ytterligere marginalisere og ødelegge menneskers selvbilde.

Når Borg bispedømme i 2018 lanserte et utviklingsverktøy for «Inkluderende menighet», markerer vi at kirken skal være et sted der mangfold er en verdi uavhengig av alder, kjønn, seksuell legning, økonomisk status eller funksjonsevne.

Men heller ikke Den norske kirke i Borg og våre forsamlinger og fellesskap er plettfrie. Også hos oss er det språk mellom visjon og virkelighet. Gjennomgangen av vår holdning til samer og kvener vil helt sikkert avdekke dette. Visjonen for Borg bispedømme sitt 50-årsjubileum er «Mer himmel på jord», som også er Den norske kirkes visjon. Vi sier ikke: «Her er himmelen». For himmelens fullkommenhet ikke er hos oss. Men vi vet at det i våre kirker, i våre aktiviteter og fellesskap finnes glimt av himmel og nåde. Derfor har vi frimodighet til å se på oss selv som håpsbærere i lokalsamfunnet. Det kan vi gjøre, nettopp fordi vi ikke kommuniserer plettfrihet, verken for oss som enkeltindivider eller for fellesskapet som vi utgjør.

Vi har i høst sett en forunderlig debatt rundt Marte Michelets bok «Hva visste hjemmefronten?» Hun dokumenterer at den organiserte sivile og militære motstandsbevegelsen ikke i tilstrekkelig grad «evnet eller ønsket å mobilisere for jødene» (s.344). Samtidig sier hun at «arbeidet med denne boken har gitt meg økt respekt for de kløktige, strategiske, selvpoppfrende menneskene som gikk i bresjen for å skape den norske motstanden». De største heltene i både den sivile og militære motstanden, inkludert kirken, var ikke plettfrie. Det var strategiske vurderinger som lå bak at verken kirke eller den øvrige motstandsbevegelse prioriterte å redde jødene høsten 1942. Dette ble forsterket av den dypereleggende holdningen at jødene egentlig ikke var nordmenn og våre egne, og derfor ikke kunne prioriteres. Disse to forklaringene står seg betydelig bedre enn påstanden om at de ledende motstandskretsene ikke kjente til jødeforfølgelsene som da foregikk i Europa. Forfølgelsene var et vel kjent element i den nasjonalsosialistiske ideologien og praksisen. Det er grunn til betydelig ettertanke at min generasjon, godt dokumentert av Michelet, er forsøkt oppdratt i en forestilling om at den norske folkesjelen ikke er naturligdisponert for den nazistiske ideologien (Michelet s 115/6). Så sent som 17.mai 2015 formulerte en ledende historiker i en kronikk at vi som folk har et innebygget demokratisk tankesett Det er oppsiktsvekkende – men dessverre ikke overaskende – at noen fortsatt forsøker å forankre norske verdier i biologi og DNA, og ikke som et resultat av hardt arbeid og kamp mot fordommer. Utestenging og diskriminering av

jøder, eiendomsløse, kvinner, homofile, samer, reisende og mennesker med nedsatt funksjonsevne skyldes verken biologi eller økonomi, men holdninger og kultur. Likeverd og demokrati er ikke uttrykk for en folkesjel, men for en villet og valgt retning for samfunnet basert på den universelle erkjennelsen av alle menneskers iboende verdighet, slik FNs menneskerettighetserklæring formulerte det i 1948 og som vi feiret jubileum for i fjor.

At våre helter i motstandsbevegelsen ikke var plettfrie og gjorde katastrofale feilvurderinger våren og høsten 1942 i møte med jødeforfølgelsene og deportasjonene, ødelegger jo ikke den innsatsen de faktisk gjorde for frihet og rett. Tvert om, å la være å omtale svikt, svekker troverdigheten i omtalen av deres innsats. Videre gir det grobunn for oppfatninger om at under krigen var i grunnen alle like gode eller like onde, enten de kjempet på østfronten og deltok i folkemordene der, eller sikret at Nazi-Tyskland ikke fikk tungtvann gjennom sabotasjen på Rjukan.

Allerede i 1947 utga Sigurd Hoel romanen «Møte ved milepelen». Sigurd Hoel var av en av dem som gjennom hele 1930-årene hadde advart mot nasjonalsosialismen og utviklingen i Nazi-Tyskland. Han ble også en del av motstandsbevegelsen og måtte flykte til Sverige i 1943. Romanen arbeider med det store spørsmålet om hvordan det var mulig at så mange alminnelige nordmenn i større eller mindre grad samarbeidet med okkupasjonsmakten og deltok eller sympatiserte med den norske nasjonalsosialismen i Nasjonal Samling. Romanens hovedperson er motstandsmannen med tilnavnet «Den plettfrie» som ved en selvransakende prosess ser sitt eget bidrag til at personer valgte okkupanten og nasjonalsosialismens side. I romanens avslutning heter det:

«Jeg så nazismen som vårt uekte barn ... Og jeg så oss, de plettfrie, og selvtrettferdige, stå der og se på dette vesenet, vårt barn av kjøtt og blod, og si:

- Vi kjenner deg ikke! Og hanen gol ... Og jeg så ham flekke tenner mot oss og le og si:

- Du kjente meg ikke? Det gjorde du rett i! Vær løgnaktig og feig! Det beste for deg!

Jeg så oss selv en gang til. Det var nutiden og fremtiden jeg så. Bak våre gjerder, innenfor våre murer, i hver vår bås lå vi og sov. Så ble vi vekket – trodde vi – av noe forferdelig som hendte ... Men så gikk det bra, og så var det over, og var i grunnen en uhyggelig drøm ... Vi har lagt oss over på den andre siden i båsen og sover videre.

Og noen sier, men blir ikke hørt: Våkn opp! Vi må løse det nå! Vi må forstå det nå – ellers forstår vi det aldri, da oppstår det samme en gang til, større og verre enn forrige gang. Og da våkner en sløv, søvnig menneskehet halvveis en dag, gnir seg i øynene og sier: Hva nå da? Det kan være dagen før verden går under.»

Den danske kritikeren Tom Kristensen kalte «Møte ved milepelen» som «langt den betydeligste roman som er skrevet om besettelsen i Norden». Grunnen til dette er at Hoel i romanen hadde mot til, allerede i 1947, å ta et dybdepsykologisk oppgjør med forestillingen om at de som valgte riktig side i kampen mot okkupasjon og ekstremnasjonalisme var uten feil. Han avviste at de ikke hadde del i ansvaret for dem som valgte annerledes og for lidelsene som fulgte i kjølvann av valgene som disse gjorde.

Mitt ønske er at Den norske kirke i Borg kan være en aktør som viser mennesker og lokalsamfunn at sårbarhet, feilsteg og manglende plettfrihet ikke er farlig å erkjenne. Hvis vi fortier tilkortkommenhet og feilvurderinger, frarøver vi oss selv muligheten til vekst, oppgjør og nye muligheter. Da er vi igjen dømt til å feile - til skade for oss selv og for andre.

Da verdens stater vedtok bærekraftmålene for global og nasjonal samfunnsutvikling frem til 2030, ga de oss alle - uavhengig av samfunnsrolle og livssyn - en felles retning for samfunnsutviklingen og de ulike rollene vi kan spille for å skape et bedre samfunn. Det er med stor glede jeg registrer regjeringens vilje til å gjøre regnskap for resultatene av sin politikk både nasjonalt og globalt, og at flere kommuner i Borg bispedømme nå anvender dem i utviklingen av sine kommuneplaner. Målene er godt egnet til å motvirke apati og frykt og gi mennesker og ulike aktører, også Den norske kirke, inspirasjon til å delta i den felles dugnaden som kreves for å nå dem.

Bærekraftsmålene hjelper oss til å være konkrete, hvert på vårt sted og hver i vår rolle, slik at fremtiden ikke blir et skrekkens sted for våre barn og barnebarn. Sammen skal vi kjempe for at 2019, og årene som kommer, blir et sted der den himmelske visjonen om fred og rettferdighet for alle kan gjenkjennes av stadig flere mennesker og folkeslag. Det skal vi stå sammen om. Vi er så visst ikke plettfrie. Vi er alminnelige mennesker som alle bærer Guds bilde i oss. Fremtiden er ikke forutbestemt mørk. Gud har alle gitt oss i oppdrag å sørge for at skapelsen og kjærlighets lys fra Guds himmel skinner for alle mennesker slik at «ingen krok er mørk». Da blir det mer himmel på jord.